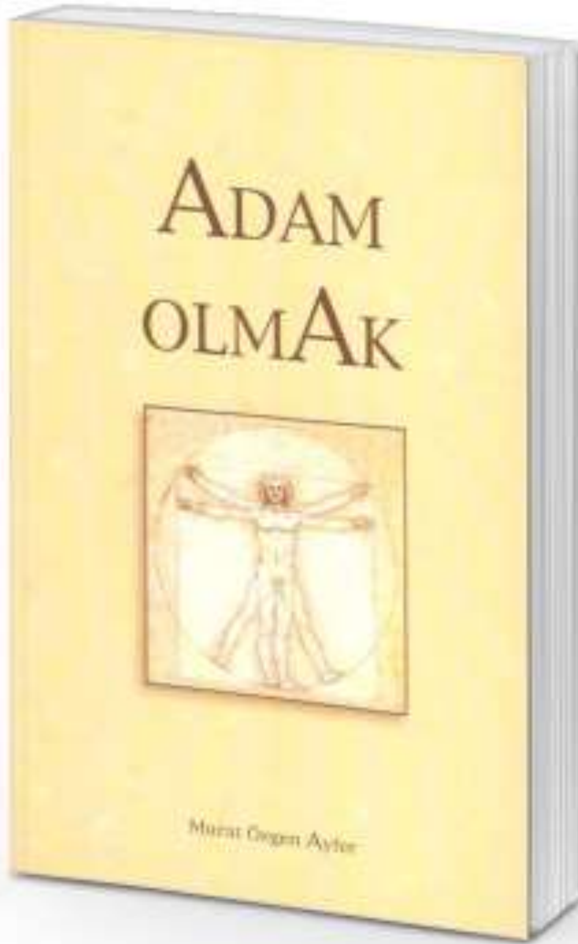
Adam Olmak Yolunda
Çalışmanın Öncesi

Bu kitabın daha önce dört aşaması yayınlanmıştı.
4. Bölüm: https://www.academia.edu/83248738/
5. - 15. Bölümler: https://www.academia.edu/83172680/
16. - 19. Bölümler: https://www.academia.edu/83360956/
20. - 28. Bölümler: https://www.academia.edu/83172857/
Eksik kalmış olduğunu düşünerek, özgün basılı kitabın kapak ve girişi (içeriğin listesi vb.) dışında 2.bölüm ile kısmen 3. bölümü de vermenin hem gerekli hem yararlı olduğunu düşündüm.

Başlarken…

Bu kitabı 2004 yılında yazmıştım. Şimdi, -2020 yılında- şöyle bir üzerinden geçerek yenilemeye giriştim. Dolayısıyla kitabın içerdiği anlatıların yıllar öncesinde kalmış olacağını göz önünde tutmak gerekir.

Otobiyografi tarzındaki anlatımlar, 1960-1985 yıllarını kapsar. Sadece izleyecek bölümde, biraz daha önceki yıllara da değinmeler olacak.

Bu kitabın baştan sona bir otobiyografi olduğunu sanmayın. Belki size öyle gelebilir ama değil. Anlatımlarda elbette gerçekten yaşanmışlıklar var ama biraz da kurgu söz konusu, yaşanmışlıkmış gibi anlattığım… "Şurası gerçektir; şurası değildir." diye bir açıklama yapmadım. Çünkü kurgusal anlatımların içeriğinde alegoriler var; anlayana…

Bir de yer yer anagramlar kullandım yani birtakım kişilerin adlarının çözümlenmesi gerekiyor; o da çözümleyebilene…

Niçin böyle gizemli bir anlatı?

Çünkü bana göre bu kitap, -özellikle orta bölümü- böylece ilginç bir kapsam edinmiş oluyor. Umarım bunları çözümleyen ve anlamlarına varan okurlar bana hak verir. Farkına varmayanlar ise sıradan öyküler okumuş olacak; itirazım yok!

Anlatılara geçmeden önce önemli bir noktaya daha değinmeliyim: 1969 yılında, üniversiteyi bitirirken evlendim ve önce bir kızımız, sonra da bir oğlumuz doğdu. Yayımından sonra oğlum bu kitabı okuduğunda *«İyi ama baba, bu kitapta biz aile olarak yokuz. Neden?»* diye âdeta bir yakınmada bulunmuştu. Haklıydı ama işte o da bu kitabın baştan sona bir otobiyografi olmayışından ileri geliyor. Eşimin ve çocuklarımızın anlatılacak olan konularla bağlantıları yok.

Yaşımız Kaç?

İnsanın yaşı ilerlemeye yüz tuttu mu, bazı düşünülerinde geri dönüşler ortaya çıkıyor. Çok yıllar öncesinin olaylarını anımsıyor. Dün akşam ne yediğini unutabiliyor ama belleğinden çoktan silinmiş olması gereken, şimdi hiçbir işe yaramayan bir sürü bilgiyi silip atamıyor; çok eski bir telefon numarası gibi... Daha önce bilmem kaç kez değinmiş olduğu bir anısını, hoşuna giden bir öyküyü, başından geçmiş ilginç olayları, deneyimlerini tekrar tekrar anlatmaktan kendini alamıyor.

Bu ve benzerleri, orta yaşını aşıp artık yaşlılık dönemine girdiğinde biraz daha belirginleşiyor.

İnsan ileri yaşlarında herhangi bir ortamdaki sözlerini dikkatle izlemezse bunların farkına varamayabilir.

Farkına varırsa, hele bir de önemserse, bunları gidermek ister.

Bu istem acaba ne denli bilinçlidir?... Sakın gençlik özlemi olmasın!

***

Gençliğimde, benden iki kuşak öncekilerde bu eskiye dönüşleri ya da benzerlerini zaman zaman görmüştüm.

Garipsemiş, yadırgamıştım.

Hatta sıkılmış, rahatsız olmuştum.

İçten içe onları alaya bile almıştım.

Ne anlayışsızlık; ne utanmazlık!

Bu işin tersi de var: Birisinin daha önce dinlemiş olduğum bir anısını, bir yaşam deneyimini ona rica minnet bir kez daha anlattırıp, kendi kendime dalgamı geçtiğim bile olmuştu.

Kötü şey!... Ayıp değil mi? Annem, babam bana böyle mi öğrettiler!

Bazı zaman onları olmayacak bir tarzda eleştirmiştim. Bu bir eleştiri olsa iyi; haşlama… Örneğin, dilimi tutmayı beceremeyip, «Bunu birkaç gün önce de anlatmıştın!» dediğim olmuştu.

Böyle denir mi? Terbiyesizlik olmuyor mu bu?

Onların bu durumun farkında olup olmadıklarını düşünememiş, bunun kırıcı bir davranış olduğunu kavrayamamıştım.

Şimdi, bir zamanlar anlayış göstermemiş olduğum o yaşlı kişilerle aynı duruma düştüğümü görüyorum.

Böyle olacağını bilmiyordum. Bilemezdim. Hiç kimse bana bunun böyle olacağını anlatmamış, bu doğal olguyu bilmemi sağlamamıştı.

Fakat bundan ötürü başkalarını kusurlu tutamam. Bu çok yanlış olur. Düşünebilmeliydim. Bana düşünebilme fırsatı verilmişti.

Kendini bilmezlik!

Bunu öğrenmek için geç kalmış olduğumun farkındayım. Kendimi savunup haklı çıkarmak için değil, benden öncekilerin hakkını teslim etmiş olmak ve haksız yargılarımdan ötürü hem artık yaşamasalar da onlardan hem kendi kendimden içtenlikle özür dilemek için.

Çok geç!

***

İnsan yaşamının her döneminde hep aynı insan olmuyor; olamıyor. Olamaz da… Değişiyor, farklılaşıyor.

Zaten elinizdeki şu kitap da bir bakıma bu değişimin, farklılaşmanın ve buna destek veren bazı öğelerin anlatımı…

Orta Yaş

Kimilerine "genç" diyoruz, kimilerine "yaşlı"...

Ancak gençlikten yaşlılığa birdenbire ya da kısa süre içinde geçilmiyor. İkisinin arasında bir dönem daha var. Onu da "orta yaş" olarak niteliyoruz.

Acaba şu "orta yaş" dediğimiz dönem ne zaman başlar?... İnsan ne zaman gençliğini tüketir ve orta yaşlı sayılır?... Sonra ne zaman orta yaş dönemi de sona erer ve yaşlılığa yönelir?

Bu kişiden kişiye değişse gerek. İnsanın yaşantısındaki birtakım olaylara, çevresel etkilere, yaşam koşullarına bağlı olsa gerek.

Hatta beden yaşı ya da fiziksel yaş ile akıl yaşının ya da düşünsel yaşın birbirinden farklı olduğu da söylenir.

Bir sayı belirterek şu yaştaki bir insanın artık gençliğinin sona ermiş, orta yaş dönemine girmiş olduğunu kesinlikle söyleyebilir miyiz?... Bunun açık ya da bilimsel bir göstergesi, bir tanımı var mıdır?

Bu olgu da birçok etkene hatta ilk bakışta birbiriyle ilgisiz gibi görünen birçok etkenin karmaşık etkileşimine bağlı olsa gerek... Belki o kadar karmaşık değildir ama benim gibi konunun uzmanı olmayan bir kişi, bunu anlamakta güçlük çeker.

Ayrıntılara giremem. Bu gibi konular üzerinde yeterli bilgi sahibi olmadığım için uygun düşmez de... Sadece şu sözünü ettiğim "geriye dönüşler" konusuna takılıp kaldım; ona bakabilirim.

Bunun iki aşaması olabileceğini düşünüyorum.

Birincisi sırf anımsamak; eski günlerin bir daha geri gelmeyeceğini bilerek o günleri anmak... Bu anışın kapsamında hayıflanma da bulunabilir.

İkincisi ise salt anımsamakla kalmayıp düşünmek; o günleri bir kez daha gözden geçirip iyice değerlendirmek, eleştirerek incelemek. Şöyle diyelim: Bireysel geçmişle bağlantılı bir özeleştiri…

Geç ama olsun!

Bunlar gençlikte pek görülmez. Genellikle yaşlılığa, bilemediniz orta yaşın ileri aşamalarına özgüdür.

Söz konusu geriye dönüşlerle düşünülenlerin çoğu gençlik dönemine ilişkin anılardır. İyice ilerleyen yaşlarda ise belki orta yaş dönemi de bunlara katılır.

Ben yaşlılık dönemine girmiş olup olmadığımı bilemiyorum ama hiç olmazsa orta yaş döneminin sonuna geldiğimin farkındayım. Bunu yadsımaya kalkışmanın anlamı da yok, yararı da… *{Bu deyiş kitabın ilk yazımındaki durumdu. Şimdi, -bu satırları yenilediğim 2020 yılında- yaşlılık dönemine çoktan girmiş bir aşamadayım.}*

Kusurlar ve Yanılgılar

Düşünülerimde yaşantımla ilgili geriye dönüşler yapınca, yaşı ilerlemiş çoğu kişi gibi gençlik dönemimdeki serüvenlerimi, eğlencelerimin yanı sıra sevinçli ve mutlu günlerimi de anımsıyorum ama en çok işlemiş olduğum kusurlar ile düştüğüm yanılgılar (hatalar), pişmanlıklarım üzerinde duruyorum. Sonra olmayacak bir şey yapıyorum:

«Keşke o zamanlar bugünkü kafam olsaydı» diyorum.

Sanki o günlerde bugünkü kafa yapısına sahip olsaydım aynı kusurları işlemez, aynı yanılgılara düşmezmişim gibi geliyor.

Geçmiş ola!...

Sonra kendi kendimi avutuyorum: «Bundan ötürü üzülmek gerekmez. O zamanlar şimdiki kafam olamazdı ki!... Çünkü o zaman dündü; şimdi bugün; yarın ise bir başka gün olacak.»

Aslında bu basit bir savunma değil, gerçeğin ta kendisi!...Yeter ki bir kez bu gerçeğin bilincine varmışken yarın da bugün için *«Keşke dün bu kafam olsaydı»* demekten sakınmayı bileyim.

Yaşamındaki yanılgılar (hatalar) insana deneyim kazandırır. Bunun için hata yapmaktan korkmamak gerekir.

Deneyim kazanmak, insanın bundan böyle hiç hata yapmaması demek değildir ama hiç olmazsa ders alıp aynı hataya tekrar düşmemesi demektir. Gerçekten öyle olur mu, bilmem. Olmalı!

Konfüçyüs'ün çok önemli, çok değerli bir sözü var:

«Akıllı bir adam deneyimlerinden yararlanmasını bilir.»

Fakat bu kadarla yetinmeyip şunu da eklemiş: **«Daha akıllı bir adam, başkalarının deneyimlerinden de yararlanmasını bilir.»**

Çevremiz deneyimlerinden yararlanmasını bilmiş olan, Konfüçyüs'e göre birtakım "akıllı adamlar" ile dolu ama ben hiç bu tanım uyarınca "daha akıllı olan adam" görmedim. Belki vardır; ben görmedim.

Herkes sadece kendi aklını beğeniyor. Kusur ve yanılgılarının farkına vardığında, kendi deneyimlerini edinip belki ancak "akıllı adam" olmaya yöneliyor. Kimse "daha akıllı adam" olmayı umursamıyor.

Açıkça "kendini beğenmişlik" hatta belki "kendini bir şey sanmak" çok yaygın… Sanılanın da ne olduğunu bilmeden sanmak!

***

İnsan, yaşı ilerlediği zaman şimdiki düşüncesiyle gençliğinde yapamamış olduklarını kendinden sonra gelenlerin -öncelikle varsa çocuklarının- yapabilmelerini istiyor. Gençliğinden hayli sonra edinmiş olduğu değer yargıları uyarınca, onların kendininkilerle aynı ya da benzer hatalardan sakınmalarını öngörüyor.

Hata yapmanın önemi ve yararı göz önüne alınınca bunun doğru bir tutum hatta bir "iyi dilek" olup olmadığı sorgulanabilir.

Peki, bunu sağlayabilmek için ne yapıyor?

Bence hemen hiçbir şey!... Düşünmesi var, uygulama yok!

Yaşı ilerlemiş olan kişinin bu amaçla yaptığı, öğütler verip önerilerde bulunmaktan öteye gitmiyor. Sadece söylem yani lâf!

Hatta gençlere öğüt vermeye, önerilerde bulunmaya başlayan kişinin artık orta yaş dönemini de bitirmiş, yaşlılığa adım atmış olduğu söylenebilir, fiziksel yaşı o kadar ileri olmasa bile… Buna belki **"olgunlaşma dönemi"** diyebiliriz, kişi bu dönemin sonunda tam olgunlaşmış oluyorsa eğer...

İnsan olgunlaşabilmek için ne kadar geç kalıyor!

Beri yanda bir de gençleri düşünelim… Onlar da sanki kendilerinden önce gelip geçmiş, gençliğini çoktan geride bırakmış olanların kendi deneyimleri uyarınca öğüt ve önerilerini mi bekliyor?... Hiç değil. Az önce dediğim gibi: Kendi deneyimlerinden yararlanarak akıllı olmak belki var; daha akıllı olmak ise yok hatta bunu istemek bile yok!

Acaba bilinmediğinden mi öyle?

Atalarımız, başkasına çuvaldız batırmaya kalkışan birine *«Önce kendine iğne batır»* demiş. Bunun üzerine, biraz daha özeleştiri yaptım.

Yoksa geç kalmış olan ben miyim?... Acaba yaşıtlarım bunları yıllarca önce düşündü mü?... Benden çok daha erken bir aşamada olgunluk düzeyine vardılar mı?

Oysa ben, artık orta yaş dönemini de bitirmiş ve yaşlılığa adım atmış sayılması gereken ben, kendimi hiç de öyle olgunlaşmış falan değil, sadece olgunlaşmaya başlamış gibi mi duyumsuyorum?

Yoksa bu bir kuruntu mu?... Aslında şimdi orta yaş dönemini bitirmiş ve yaşlılığa yönelmekte değil miyim?... Henüz orta yaş dönemini mi yaşıyorum?... Olgunlaşabilmek için daha çok deneyim mi gerek?

Cahit Sıtkı Tarancı «Yaş otuz beş, yolun yarısı eder» demişti.

Meğer onun çıktığı yol tasarladığından kısaymış. Orta yaşını biraz tattı belki ama yaşlılığını göremedi. Olgunlaşmış mıydı, bilemem. Ancak dizelerinde kullandığı simgesel dille bize önemli uyarılarda bulunmuş olduğunu söyleyebilirim.

Aslına bakarsanız, eğer içtenlikle dile getirilmişse, bu da olgunlaşmaya yönelmenin göstergelerinden biri sayılabilir.

Olgunlaşmak

Bir insanın olgunlaşması acaba ne kadar sürer?

Belki çok değil.

Ancak bu "orta yaş dönemi"ni bitirdikten sonra oluyorsa, insan yaşamında bunun bütününe varamayabilir.

Üstelik olgunlaşmak herhalde bu işin sonu değil... Bu merdivenin bir üst basamağı daha var: Yetkinleşmek. Eskiler buna "mükemmeliyet" derdi. Buna varmış olanı "kâmil insan" olarak nitelendirirlerdi. Şimdi öyle bir kişiye "yetkin" diyoruz. Ne yazık ki pek az insan yaşamında o mertebeye ulaşabiliyor. (Hâlâ o eski terimi kullananlar da var.)

Orta yaş dönemini hayli zaman önce geçmiş, yaşlanmış, dolayısıyla çoktan olgunlaşmış olması gereken bir kişiye şöyle bir bakınca, çağın değişen gereklerine uyum sağlayamadığını görüyoruz.

Tutumu, düşünüleri kalıplaşıp katılaşmış. Değişime, gelişime, daha da ilerlemeye yüz vermez bir karakter edinmiş. Yetkinleşememiş olmasını bir yana bıraksak bile artık birçok şeyi unuttuğu, konuşurken sözü dağıtıp sonra toparlamakta güçlük çektiği izleniyor. Geçmiş ile bugünün olaylarını birbirine karıştırıyor.

Zaman zaman saçmalıyor. Bu durum, çevresindekiler ve yakınları için can sıkıcı bile oluyor.

Alzheimer olabilir ama ille de öyle değil; sadece yaşlılık!

Elbette yaşı çok ileri olsa da gerek düşüncelerinde gerekse sözlerinde henüz hiçbir yaşlılık izlenimi vermeyenler de var.

Böyle kişiler yetkin mi sayılır?

Hayır!

Yetkinliği yaş ile bağdaştırmayız. Daha orta yaş döneminde yetkinleşmiş olabilenlere karşılık, henüz yeterince olgunlaşamamış yaşlı insanlar var. Kesin bir yargıda bulunamayız.

Ancak olgunlaşmayı da aşıp yetkinliğe ulaşmış olan bir kişinin, -yaşı her ne olursa olsun- söz ve davranışlarında ölçülü ve bilinçli olma yeteneğini elde etmiş olması da beklenir.

***

İster orta yaş döneminde ister yaşlılığa geçişte olsun, insan olgunlaşmaya başlamanın değerini çok iyi bilmeli.

Hele bundan sonra bir de yetkinleşmeye yönelecekse, her yerde, her zaman ve her bakımdan hem bilinçli hem ölçülü olmayı ilke edinmeli.

Ahmet Haşim'in dediği gibi bu merdivenin basamaklarından ağır ağır çıkarken eteklerinde bıraktığı şey *"bir yığın solmuş yaprak"* olmamalı ki semaya *"ağlayarak"* değil, gülümseyerek baksın.

Akıllı Adam

Konfüçyüs'ün o sözü üzerine bir yorum üretecek olursak, "akıllı adam" galiba orta yaşını geçmiş, yaşlılığa adımını atmış kişi oluyor.

Çünkü insan yaşamındaki deneyimleri sadece gençlik döneminde edinmez. Bu edinim orta yaş dönemi boyunca da sürer. Hatta orta yaş döneminin deneyimleri, gençliktekilerden hem daha önemli hem daha etkili olur.

İnsan yaşlandıktan sonra deneyimlerinden yararlanmasını bilse neye yarar?... Yaşamın çoğu gitmiş azı kalmış. Sağlık durumu elverse bile ya artık “yaş yetmiş, iş bitmiş” durumda ya da yakında olacak.

Bundan böyle zaman insana pek yanıltıcı gelir. Bir gün geçmek bilmez ama yıllar birbirini hızla kovalar.

Cahit Sıtkı belki bundan ötürü yolun sonunu “yetmiş” varsaymıştı.

Yaşam yetmişte bitmeyebilir ama gidecek yol kalır mı acaba?

Bir de Konfüçyüs’e bakalım... Öyle demiş de ne olmuş?... Kendisi öyle yapmış mı, yapabilmiş mi?

Ziya Paşa da **«Ayinesi iştir kişinin, lâfa bakılmaz»** demiş.

Elbette asıl önemli olan kişinin ne dediği değil, ne yaptığıdır. Ardında ne gibi yapıtlar bırakmış olduğudur.

Ancak asıl önemli sayılanın iş yani eylem oluşu, ne Konfüçyüs’ün ne ötekilerin öğüt ve önerilerinin değerini düşürür.

Bir diğer atasözünü unutmayalım:

«Ustanın yaptığını değil, dediğini yap.»

Hiç olmazsa bu öğüdü tutabilsek... Bizden daha bilgili, daha deneyimli olmasalar bile öncekilerin bize öğütlemiş olduklarına biraz önem versek. Bizce yetkinliğe varamamış hatta yeterince olgunlaşamadan kalmış olsalar bile onların görüp geçirmiş olduklarından, deneyimlerinden geleceğimiz için kendimize bir ders çıkarsak…

Zamanı boşa harcamak bir yana dursun, geri gelmeyeceğinin bilincine vararak onu gerektiğince değerlendirsek...

Böyle yaparsak ne olur sanki?... Ne yitiririz?

Oysa biz tersini, ustamızın yaptığını yapıyoruz, dediğini değil.

Ölmezlik

Tarih boyunca birçok düşünür birçok şey düşünmüş (düşünür oldukları için olsa gerek), birçok şey söylemiş, birçok şey yazmış... Birçok kişi gözlemlerini, çevresinden öğrendiklerini, tüm yaşantısı boyunca edindiği deneyimlerini anlatmış hatta bunların üzerine bir de kendi öznel yorumlarını eklemiş.

Birçoklarının yazdıkları kalıcı olamamış çünkü bunlar egemen güçlerin işine gelmemiş ve ortadan kaldırılmış. Tarih boyunca uygulanmış bu kıyımın çok örneği var. Biz ancak kurtulabilmiş olanları biliyoruz.

Bu düşünür ve yazarların çoğu bu işleri orta yaşını geçip yaşlılığa adım attığı sıralarda yapmış, ne orta yaş sırasında ne de yaşlandıktan sonra. Zaten günümüzün ölçülerine göre aralarında iyice yaşlanabilmiş olanı pek ender.

Görüyoruz ki, bu değerli kişilerin düşünü ve deneyimlerinin yaşamları sırasında kendilerine pek bir yararı olmamış hatta zararı da olmuş ama birçoğu bunlardan ötürü âdeta ölümsüzleşmiş.

Nitekim Konfüçyüs'ün önemli bir sözü daha var: **«Bir insan ölünce ölmez»** demiş. Yine bu kadarla kalmayıp gerekçesini de şöyle ortaya koymuş: **«Çünkü bedensel ölümünden sonra birçok insan, çeşitli nedenlerle onun adını düşünür ya da söyler. Böylece o insan başkalarının anılarında, dillerinde ve düşünülerinde yaşar.»**

Elbette bu ne bilimsel ne dinsel bir yargı... Ancak bir "felsefî düşünce" olduğu söylenebilir. Bazı dinlere ters düşer, bazılarıyla uyumludur. Pozitif bilimlere çok aykırı gelir. Ancak birer bilim olma savındaki bazı akımlarca desteklendiğini görebiliriz.

Konfüçyüs'ün ölünce ölmeyen insana ilişkin sözü daha sona ermedi; şöyle sürdürmüş: **«Bir gün, bir yerde, birisi onun adını son kez söyler... İşte o zaman o kişi ölür.»**

Eğer buna inanacak olursak, hiç olmazsa bir "benzeti" olarak benimsersek; demek oluyor ki ardında değerli bir söz, yararlı bir düşünü, olumlu bir yapıt bırakmış olan milyonlarca insan, binlerce yıldan beri yaşıyor. Özellikle bilginler, doğadaki bir gerçeği keşfedip ya da yeni bir şey icat edip bunu insanlığın yararına sunmuş olanlar, kendine özgü bir felsefe ya da öğretisi olanlar, uzun zamandan beri yaşamını sürdürüyor.

Kuşkusuz böylece zihinlerimizde yaşamayı sürdürenler sadece artlarında güzel bir anı ya da yararlı yapıt bırakmış olanlar değil... Başkalarıyla savaşmış, kendisinin olmayan ülkeleri kaba güçle ele geçirmiş, birçok insanı acılara boğmuş, kitleleri felâkete sürüklemiş, kıyımlara uğratmış kişileri de adları tarihe geçmiş olduğu için ister istemez yaşatıyoruz.

Bunu yapmak istemesek, onları sonsuz ölüme terk etmeyi yeğlesek bile bu konuda gerektiğince bilinçli olmadığımız ya da düşünülerimizi denetim altına alamadığımız için, insanlığa zarar vermiş, kötülükte bulunmuş binlerce kişi, hem zihinlerimizde hem kitaplarda yaşayıp duruyor.

Ne yapabilirdik?... Onları hiç aklımıza getirmemeli miydik?... Tarih kitaplarından, ansiklopedilerden adlarını silmeli miydik?

Nitekim bir zamanlar tarihten adları silinmiş olanlar da var. Kimileri, özellikle birtakım egemen güçler, kendilerine göre haklı gerekçelerle o kişileri her türlü kayıttan sildirip sonsuz ölüme, yok olmaya mahkûm etmiş. Sonradan tarihteki varlıkları keşfedilenler olmuş; böylece onlar yeniden canlandırılmış. Ancak tarihsel gerçeklerin art niyetli olarak saptırılmadan bilinmesi bakımından adlarının bilinmesi yararlı birçok kişiden henüz haberimiz yok.

***

Yıllarca önce bir gün, beni kendinden daha bilgili ve daha deneyimli bulan ama ne yazık ki benden önce göçüp gitmiş dostum Mete Tezel, başından geçen bir olay üzerine bana danışmak istemiş, şöyle bir soru yöneltmişti:

«İyinin ve doğrunun nasıl olduğunu anlamak için ille de kötü ve yanlış örnekleri görmek mi gerek?»

Hayır!... Elbette gerekli denilemez ama çok yararlı olur.

Çünkü *"kötü"* olmayınca "iyi", *"yanlış"* olmayınca "doğru" diye bir şeyi tanımlayamayız. Her kavram karşıtıyla birlikte vardır. İyinin ve doğrunun ne olduğunu bazı zaman kötü ve yanlış örnekleri görüp bunların üzerinde düşündüğümüzde kavrarız.

Bu nedenle tarihte yaşamamış bile olmalarını yeğlediğimiz kimilerini yaşatmakta oluşumuz, kendi yaşamımızı daha iyi ve daha doğru ilkeler üzerine oturtabilmek, genel olarak yaşamın daha güzel, daha olumlu, daha mutlu olabilmesi bakımından bize yarar sağlar. Yeter ki bundan ders almasını bilelim.

Çünkü **insan yaşamına doğrudan kendisi yön verebilen tek canlı varlıktır.**

Bilim insanları genelde yaşam süremizi uzatabilmek için birtakım çalışmalar yapıyor. Bundan ötürü bilimler ile "kader değiştirilemez" görüşündeki dinsel inançlar öteden beri çatışıyor.

Oysa bilim insanlarının doğal yaşam süremizi olağanüstü uzatmak gibi bir iddiada bulundukları yok. Zaten olsa da bunun hiçbir yararı yok. Doğa yasaları değişmedikçe canlılar doğacak, yaklaşık olarak belli bir süre yaşayacak ve ölecek. Aralarında genel ortalama değerden daha uzun yaşayanlar da olacak; aykırı bir nedenle daha erken ölenler de…

Bilim ancak insana daha sağlıklı bir yaşam sağlayabilmeye çalışıyor. İnsan genelde sağlık sorunlarını daha iyi denetim altına alabildiğinde, sanki bireysel düzeyde yaşam süresi uzamış gibi görünüyor. Genel ortalama yaşam süresinin uzaması "doğal" bir olgu.

***

Çok yaşamış her insanın insanlığa daha yararlı olduğu söylenemez.

Tersine, insanlığa birçok değerli yapıt bırakmış, katkıda bulunmuş çoğu kişinin yaşamının hayli kısa sürmüş olduğunu görürüz.

Bu neden böyle?

Bilime göre rastlantı. Dinsel inançlara göre alın yazısı…

Hangisi doğru?

Size göre siz nasıl bakarsanız doğru olan o! Bir başkasına göre öteki türlü. Bu işin içinde göreli değer yargısı var.

Zaten işin içine değer yargısı girince görelilik kaçınılmaz…

İnsanlığın Kalıtımı

İnsanlık tarihi, çağımızın insanı için büyük bir kalıtımla dolu.

Bunun neler içerdiğine şöyle bir göz atsak, hepsini edinmeyi, hepsinden yararlanmayı tasarlamaya kalkışsak, dehşete düşeriz.

Elbette hepsini almanın olanağı yok ama olabildiğince alınabilir. Bunun için ise önce istem, sonra çaba ve biraz da sabır gerekir.

Ne yazık ki, hiçbir çağın insanı akıllara durgunluk verecek denli yüklü olan bu kalıtımı olabildiğince verimli kullanmayı, değerlendirmeyi, bundan kendine pay çıkarmayı, ders almayı, geleceğini buna göre düzenlemeyi bilememiş, becerememiş.

Sonuç olarak orada var olan kalıtım, o yığın, insana ne bugünü ne de geleceği bakımından yeterince örnek olmuş.

Fakat ne yazık ki, insan ondan yeterince yararlanmamış; yararlanmasını başaramamış. Geçmişteki gibi hırslar ve tutkular, keşfedilmişleri göz ardı edip yeniden keşfetmeye girişmeler, aynı deneyimlerden çok kere geçmeler, tarihteki yanılgıların benzerlerine düşmeler hep sürmüş.

Günümüzde de sürüyor.

Uygarlık tarihi boyunca yüzlerce, belki binlerce bilgin ve düşünürün salt araştırmak, öğrenmek, bilmek, düşünmek ve karşılaştırma yaparak incelemekle kalmayıp yazıp çizerek kendilerinden sonrakilere aktarmış olduğu görkemli kalıtım hemen hiç değerlendirilememiş.

Bugün de yeterince değerlendirilmiyor.

Oysa tüm bunlar işte o orada, gözümüzün önünde, bize ancak elimizin uzanabileceği kadar uzak.

Olgunlaşmamış kafalar bundan yararlanmasını bilememiş.

Bugün de bilemiyor.

Kafaların olgunlaşmasını engelleyenler de var.

Tek tük istisna bir yana bırakılacak olursa, çoğumuz orta yaş dönemini aşıp yaşlılığa adım atıncaya dek bunun farkına varamıyoruz. Aklımız ondan sonra başımıza geliyor.

İşte o zaman artık geç kalmış oluyoruz.

Geç kaldığımızın farkına varınca da telâşlanıyoruz.

Zamanımızın hayli azalmış olduğunun her nasılsa farkına varıp, kalanını iyi kullanmak ve olabildiğince değerlendirmek için âdeta bir koşuşturmaya girişiyoruz.

Ona da nefesimiz yetmiyor.

***

Kimileri geç kalmış olduğunun farkında bile değil...

Ancak sanırım onlar farkında olanlardan daha mutlu…

Çünkü zaten geç kalmış olmak umurlarında da değil.

Orhan Veli'nin dediği gibi, "bir elinde cımbız, bir elinde ayna"…

Eğer amaç salt bireysel boyutta böyle bir mutluluk olsaydı, belki sorun kalmayabilirdi.

Kalsa bile bizi, diğerlerini pek ilgilendirmezdi.

Oysa bu işin bir de toplumsal boyutu var; olmalı...

Bu nedenle geç kalmış olduğunun farkına varanlar mutsuz.

Üstelik bu gidişle hiç mutlu olamayacaklar.

Umutsuz!

Tarih boyunca bunun farkına varan, en az kendisi kadar toplumunu ve insanlığı düşünüp gözeten, aynı anda mutlu olmayı başaran kim var?

Bu **"farkında olan insan"** istiyor ki kendisinin zamanında gerektiğince yararlanamamış olduğu insanlığın kalıtımına kendisi de bir şeyler katıp kendinden sonrakilerin yararlanmasını sağlasın.

Nitekim bu yüzden başından geçmiş olanları, özellikle gençlik döneminin deneyimlerinden anımsadıklarını anlatmaya girişiyor.

Üstelik bundan büyük zevk alıyor.

Nitekim tadına varabildiği tek mutluluk işte bu...

Benim yaptığım da bundan farklı bir şey değil.

Bu Kitabın İşlevi

Bu kitabı yazmaya işte bu dediklerimi düşünerek başladım.

Anlatmak istediğim çok şey var. Bakalım bunların yeterince derleyip toparlayabilecek, bir sıraya dizebilecek miyim? Hepsini anlatmaya kalksam belki birkaç ayrı kitap yazmam gerekebilir.

Oysa benim açımdan zamanın azalmaya başladığı izlenimini edinmiş olduğumdan, bu kitabı bir an önce yazıp bitirmeliyim. *{15 yıl önce böyle yazmıştım. Şimdi belki bazı eklemeler yapmak da gerekebilir.}*

Hiç kimse bugünden yarına çıkabileceğini kesin olarak söyleyemez. Buna karşın, bakıyorum da yaşı ilerlemiş olanların çoğu sanki sonsuza dek yaşayacakmış gibi bir tavır takınıyor.

Gençler bugününü düşünüyor; yarını hiç önemsemiyor.

Orta yaşa gelmiş olanlar, hele yaşlılar ise tersine; bugünü öyle pek önemsemeyip yarının derdine düşüyorlar.

Ne garip çelişki!

Yahya Kemal Beyatlı, bir dörtlüğünde (murabba) şöyle der:

"Her rind bu bezmin nedir encamı bilir.
Dünyamızı nagâh zalâm örtebilir.
Bir bitmeyecek şevk verirken beste
Bir tel kopar, ahenk ebediyyen kesilir."

O tel kopmadan, bir ahenk varsa onu koruyalım.

Ahenk yoksa, teli bir yana bırakıp önce onu sağlamaya çalışalım.

Aslında kopacak olan tel önceden bellidir. Ancak biz onun farkına varamayabiliriz.

Farkına varırsak, o teli kopana dek zorlamayıp zamanında değiştirirsek, o bitmeyecek şevki veren bestenin yaratacağı ahengin sürekliliğini de sağlayabiliriz.

***

Kitabın bu giriş bölümünü, içinde yer alanları düzensiz notlar biçiminde biriktirdikten sonra fakat sonraki asal bölümleri hazırlamadan önce yazmıştım. Kitabı bitiremeseydim emeklerime pek yazık olacaktı.

Şöyle demiştim 15 yıl önce: «Siz okumak üzere almış olduğunuza göre demek ki bitirebilmişim. Üstelik basılabilmiş.»

Sizi uyarıyorum:

Bu kitapta anlatacaklarımın birçoğu size sıkıcı gelebilir.

Yer yer çok ağır, anlaşılması zor sözler ettiğimi, yer yer de âdeta çocuksu denilebilecek ölçüde basit öyküler anlattığımı görebilirsiniz.

Bunu baştan bildiğim için, birbiriyle bağlantısız gibi görünen ayrı ayrı bölümler yazmayı tasarladım.

Başlangıcından beğenmediğiniz, sıkıcı bulduğunuz ya da konuyu zaten çok iyi bildiğinizi anladığınız bir bölüm olursa, atlayıp geçin.

Biliyor musunuz, bu benim bu tarzda yazmaya giriştiğim ilk kitap. *{Şimdi ise bu özelliğini yitirdi çünkü başka kitaplar da yazdım.}*

Bakalım **“adam”** gibi bir bütün oluşturmayı, daha da önemlisi vermek istediğim mesajı vermeyi başarabilecek miyim?

Ben Adam Olmam!

Ortaokul ve lisedeki öğrenciliğim boyunca “delikanlılık” deyiminin hakkını verircesine haşarıydım. Hani ele avuca sığmayan çocuklara “yaramaz” derler ya, işte onlardan biriydim.

Çok da şakacıydım. Olur olmaz, beklenmedik şeytanlıklar yapardım.

Üstelik söz dinlemez, kafamın dikine giderdim.

Sonradan öğrendiğime göre, ileri görüşlü bir kadın olan annem “bir çare” bulunabileceği düşüncesiyle beni bir doktora götürmüş. (Belki psikolog, belki psikiyatrist, o sırada ben bu olayın farkına varmadığım, sonradan da söylenmediği için bilmiyorum.) Bir tek şunu biliyorum: Orada bir de IQ testinden geçirilmişim. Sonunda anneme «Oğlunuzun hiçbir sorunu yok. Zekâsı biraz yüksek. Yaramazlığı da ondan ileri geliyor. Üzülmeyin; büyüyünce geçer.» demişler.

Hemen her haşarı çocuk gibi ben de öğütleri ve uyarıları pek umursamaz, aldırış etmezdim. Kimileri için *“Bir kulağından giren ötekinden çıkıyor”* derler ya, işte ben de onlardan biriydim.

Aslında bunun gerçekten öyle olup olmadığı tartışılır. Ancak büyüklere göre öyle… Belki de kulağımdan girenler çıkmazdı; belki de ben onları itinayla bir yerde saklardım da belli olmazdı öyle yaptığım!

Haşarılıklarım nedeniyle okuldan eve iletilen bildirimlerin, bir yere ya da birisine vermiş olduğum zarar nedeniyle yapılan yakınmalar nedeniyle çok dayak yedim.

Fakat elime hiç vurulmazdı.

Hangi çağda hangi bilge kişi özellikle analar ve babalar için söylemiş şunu bilmiyorum: **«Çocuğunu döverken sakın eline vurma.»**

Dayağı genellikle babam atardı. Elime hiç vurmazdı; vurmamıştır. Kimin olduğu bilinmeyen bu öğüdü bilerek ve tutarak mı?... Belki!

İşlediği kusur, yaptığı yaramazlık her ne olursa olsun çocuğu dövmemek, kızgınlığını ve hırsını kaba güç kullanarak gidermemek çok daha doğru bir uygulamadır.

Elbette, yeter ki çocuk benim farkında olmadan yaptığım gibi aşırılığa kaçmasın, sabırları taşırmasın, sinirleri tepelere attırmasın.

Fakat ille dayak atmak yani canını acıtmak gerekirse, -büyükler kendini bundan alamayacak olursa- çocuğun eline vurmamak neden ileri geliyor acaba?... Özellikle ayasına değil de üstüne.

Elin üstündeki sinirler beyin ile çok yakından ilişkili olduğu için mi?... Bundan ötürü çocuğu cezalandırırken zihinsel yapısına zarar verebilecek bir etki oluşmasın diye mi?... Belki. Olabilir. Eğer gerçekten öyleyse, bunun bir bilimsel açıklaması var demektir. Açıklamayı tıp doktorları yapmalı ama psikologlar da bunu iyi bilmeli.

Mutlaka bilimsel bir yanı olması gereken bu konuyu sıradan insanlara onların anlayabileceği bir şekilde anlatabilmek zor olsa gerektir.

Nitekim o nedenle kısaca «Çocuğun elinin üstüne vurma; yoksa aptal ve beceriksiz olmasına yol açarsın.» demişler. Herkes de buna inanmış.

Kör inanç (batıl) gibi bir şey ama sonuç bakımından etkili… «Duvara dayalı merdivenin altından geçme.». «Geceleri tırnak kesme.» gibi… Her birinin aslında bir akılcı gerekçesi var.

Acaba aptal ve beceriksiz insanlar çocukluklarında dayak yemiş, bu sırada ellerine de vurulmuş olduğu için mi böyle?

Sanmam. Bu şekilde akıl yürütmek yanlış olur.

***

Kimine göre ben aptalın biriyim.

Aptalın biriyim ama nedeni başka: Özellikle hiç eğriye doğru demediğim, hep “Doğrucu Davut” olmakta direttiğim için öyleyim. Bunu yaşam ilkelerimden biri olarak benimsemişim. Bundan ötürü değil dokuz, doksan dokuz köyden kovulmayı göze almışım.

Hayli ün kazanmış ve çok takdir toplamış olan eski bir siyasetçimize (öylesi de vardı bir zamanlar) başarısının sırrı sorulmuş. Sır olsa zaten söylenmez de şöyle demiş başarılı ünlü siyasetçi: «Ben hiç yalan söylemedim. Fakat doğruyu da her zaman söylemedim.»

Ben ise sorulsa da sorulmasa da doğruyu söylediğim için aptal olabilirim ama el becerilerim öteden beri iyidir.

Acaba çocukluğumda dayak yerken elime vurulmamış olduğu için mi?

Sanmam. Bunun onunla ilgisi yok. Bir çocuktan söz ederken şayet *"eline vurursan beceriksiz olur"* deyişi doğruysa, bu *"eline vurmazsan becerikli olur"* diye bir mantık çıkarımı getirmez.

Çocukluğunda yaramaz olan herkesin el becerileri iyidir. Hepsinin on parmağında on marifet vardır.

Eğer her şeyi göze alıp, yeniden toparlayabileceğine güvenerek, evdeki herhangi bir âleti, örneğin elektrikli süpürgeyi söküp içine bakmazsan, nasıl çalıştığını tam olarak anlayamazsın.

Bir işe onu sahiden de yapıp yapamayacağını uzun uzun düşünüp karar verdikten sonra girişirsen, biraz cesaret gösteremezsen, yaşamın boyunca birçok şeyi hiç beceremezsin; birçok şeye başlayamadan kalırsın.

Tanıdıklarım arasında sırf bundan ötürü evindeki ufak tefek onarımları bile yapamayan, eline bir tornavida bile almamış, aslında çok bilgili ama el becerisi hiç gelişmemiş, bir patlak ampulü bile değiştiremeyen kişiler var.

Üniversitedeki hocalarımızdan biri, teori ile pratik arasındaki farkı iyi anlamamız için şöyle demişti: «Bir işin nasıl yapılacağını bilmek ile o işi fiilen yapabilmek birbirinden farklı şeylerdir.»

Demek ki bilmek yetmiyor; yapmak gerekiyor.

Ne kadar haşarı olursa olsun, çocuğunu gerçekten seven bir anne ya da babanın sabrı taşabilir. Belki kendinden geçerek çocuğunu dövebilir ama büyüdüğü zaman beceriksiz olmasını istemez.

Kimileri dayağın çok zararlı olduğunu, çocuğun kişiliğinde onarılamaz hasarlara neden olabileceğini bilir.

Bunu bilir bilmesine de bu konuda ne ölçüde bilinçlidir acaba?

Çocuğu cezalandırmak için birtakım başka yöntemlere başvurmanın, örneğin bir yere kapatmak, bir süre aç bırakmak, haklarından yoksun etmek gibi cezaların dayaktan daha zararlı sonuçlar verdiğini de bilir mi?

Öyle şeyler yapılırsa çocuk ya silik ve kendi içine kapanık ya da tersine kavgacı ve saldırgan biri olur çıkar. Kişilik yapısı öyle oluşur ve bunun dönüşü de yoktur.

Çocuğun kişilik yapısının 7-8, en çok 10 yaşına kadar oluştuğu da iyi bilinmelidir. Bu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Sonraki değişimler, asal kişilikle değil karakter ile bağlantılı oluşumlardır.

Ya çocuğun hangi durumda nasıl cezalandırılması gerektiğini bu konunun uzmanlarına danışarak öğrenmeli ya da iyi ve doğru olmasa bile önce uyarmalı, uyarı işe yaramazsa ceza düşünülmelidir.

Nitekim Ziya Paşa *«Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.»* demiş ya!... Ancak hemen ve paldır küldür kötek değil; önce tekdir...

Tekdir, benim çocukluğumda ve gençliğimde okullarda verilen bir ceza türüydü. Tüm bu anlattıklarımdan sonra belki hayret edeceksiniz ama ben hiç o tür bir ceza almadım. Daha doğrusu, hatırlamıyorum.

***

Kimileri dayağı aşırılığa vardırıp çocuklarını sık sık döver.

Böylece kendine bir doygunluk sağlamanın ötesinde herhangi olumlu bir sonuç alamaz. Sadece çocuklarının canını acıtmış olur.

Gerçi *"dayak cennetten çıkmadır"* derler ama bu sözün de hiç kuşkusuz bilinmeyen bir gerekçesi vardır ve ölçüsü olmalıdır.

Dayak attıkları çocuklarını kalıcı hasara uğratanlar da olmuştur.

Biri de çıkmış *«Kızını dövmeyen dizini döver»* demiş. Oysa olur olmaz saplantılar ve mantıksız namus anlayışı ile bu söze uymuş ve kızlarına cefa çektirmiş olanlar arasında sonradan dizlerini dövmüş olanlar daha çoktur.

Haşarılık eden ya da söz dinlemeyen çocuğa verilen ceza her ne olursa olsun, ardından çok zaman geçmeden gönlü alınmalı, olayın unutulduğu ve sevginin hiç azalmadığı açıkça belli edilmelidir.

Çünkü sevgi varsa, bir kusur işlendi ya da söz dinlenmedi diye azalmaz.

Hatta gerekçesi her ne olursa olsun ve her ne biçimde uygulanırsa uygulansın, çocuğuna ceza veren bir anne ya da baba, bundan ötürü aslında çocuğundan çok daha fazla üzülür.

Çocuk bunu bilmez. Bilmesin, zararı yok. Üzüntü büyükler için.

Yaramazlar ve Uslular

Okul çağındaki her çocuğun aile yaşamının yanı sıra bir de okul yaşamı vardır.

Psikolog ve pedagoglar insanının kişiliğinin öncelikle aile yaşamında biçimlendiğini, okul yaşamında bütünlendiğini belirtir.

Bir ailede çocuklardan biri uslu, diğeri yaramaz olabilir. Böyle bir duruma ikizlerde bile rastlanabilir.

Uslu ile yaramaz, aile içinde birbirinden ayırt edilmez. İkisi de sevilir, korunur, nasıl yetiştirilecekse öyle yetiştirilir.

Hele aile, yaramaz olan çocuğun gelecekte daha becerikli hatta kim bilir yaşamında belki de daha başarılı olabileceğini düşünüyorsa, yaptığı her türlü yaramazlığı hoşgörüyle karşılar.

Hoşgörü göstermese ne olacak sanki?... Uslusu da yaramazı da eşit.

Ben böyle diyorum da öyle olması gerektiği için. Belki bazı ailelerde bu konuda ayırımcılık yapılır.

Bu tutum ya bilgisizlikten ya da kendinden öncekilerin yapıp ettiklerini yanlış görenek edinerek uygulamaktan ileri gelir.

Büyük hatadır bu. Böyle bir tutum takınan aile, yalnızca yaramaz çocuklarına değil, usluya da kötülük ettiklerinin bilincine varamamıştır.

***

Okul ortamı ise farklıdır.

Okulda uslu sayılan çocuk ile haşarı olan birbirinden açıkça ayırt edilir. Haşarı çocuk “yaramaz”, uslu olan “yarar” sayılır.

Bu yüzden bir de kendilerini uslu gibi gösterenler vardır.

Ben o uslu gibi görünmenin ardında ne içten pazarlıklıları, ne saman altından su yürüten düzenbazları, ne kendi işledikleri suçları bir kez adı yaramaza çıkmış olanlara yükleyip de olayın içinden tereyağından kıl çeker gibi sıyrılanları bilirim.

Siz de bunu görmüşseniz, yaşamışsanız, çocukluğunuzda haşarı olup da başınıza gelmişse, çok iyi bilirsiniz ki, öyle olur.

Haşarı çocukların çoğu açık yüreklidir; saklamasızdır. Öte yandan *"uslu çocuk hiç haşarılık etmez"* diye bir kural yoktur. Kaldı ki, haşarıların da arada sırada uslu durduğu olur.

Okulda bir kez "uslu" olarak nitelenmiş çocuğun yaramazlıkları açıkça görülse bile göz ardı edilir. Bu, kural dışı bir rastlantı, bir istisna sayılır; kolayca bağışlanır.

Ancak bu hoşgörü, bir kez "yaramaz" damgasını yemiş ve bu bağlamda kendisine ön yargı bağlanmış olanlara kesinlikle işletilmez.

Okulda açıkça bir "adaletsiz düzen" vardır. Kazara «Neden böyle?» diye soracak olursanız, adaletin gereği olduğu söylenir; çünkü söz dinledikleri için "uslu" denilenler iyi, özgürlüklerine düşkün oldukları için "yaramaz" olarak nitelenenler kötü sayılır.

İş bu kadarla da kalmaz. Uslu sayılan çocukların aslında belki de hoş görülemeyecek olan birtakım yapıp etmeleri dönüp dolaşır, yaramaz denilenlerin üstüne yıkılır. Böylece adaletsizlik bir kez daha katlanır; yaramaz denilenler, uslu sayılanların yaramazlıklarının da ceremesini çekmek zorunda kalır.

Nasıl *"tok açın halinden anlamaz"* ise, uslular da bunları pek bilmez. Ya hiç farkına varmamış ya da *"her koyun kendi bacağından asılır"* tarzında bencilce düşünüp aldırış etmemişlerdir.

***

Bencillik… Çocuk, doğası gereği önceleri bencildir. Başkalarının hakkını düşünmek ancak sonradan, toplum içinde edinilen bilinç ile sağlanır.

Sözlük anlamı bakımından "us" ile "akıl" aynı şey olduğuna göre, "uslu" demek "akıllı" demek olmalıdır. Fakat "uslu" olarak nitelenen bir çocuğun gerçekten akıllı olup olmadığı tartışılabilir.

Yaramaz çocuk, eninde sonunda mutlaka bir işe yarar. Oysa yaramazlık etmediği için "uslu" sayılan çocuğun hep sadece kendinden istenileni yapmakla beğeni kazanmaktan başka ne işe yaradığı kuşkuludur.

Nitekim bundan ötürü yaramaz çocuk akıllıdır; yapıp etmelerinde kendine güvenir, kendi aklını kullanır. Uslu çocuk ise kendisine “uslu” diyenlerin aklını kullanır ve bununla da öğünür.

Konfüçyüs’ün “daha akıllı adam başkalarının deneyimlerinden yararlanır” deyişine değinmiştim… Burada “deneyim” (tecrübe) sözcüğü yerine “akıl” koymak yanlış olur.

Kendi aklını kullanan yaramaz çocuk özgürdür. Başkalarının aklına uyan ve ona göre davranan uslu çocuk ise ne yazık ki tutsaktır.

***

Elbette “us” ya da “akıl” ile “zekâ” kavramını birbirine karıştırmamak gerekir. Haşarı bir çocuk, uslu olmadığı için sözcüğün tam anlamıyla akıllı olmayabilir ama büyük olasılıkla zekîdir. Çünkü olağandan daha ileri düzeyde bir zekâya sahip olmasa, “uslu” olmadığı için beğenilmeyen yapıp ettikleri haşarılık değil, ancak çılgınlık sayılabilir.

Haşarılık mutlaka zekâ ister. Onsuz olmaz.

Fakat bu kuralın tersi geçersizdir. Haşarılık etmediği için “uslu” olarak nitelenen bir çocuğun zekî olmadığı söylenemez. Zekî çocuklar arasından hiç haşarılık etmeyen uslular da çıkar.

Zekî olan bir uslu çocuk, zekâsını öncelikle bilgi edinme, düşünce üretme ve ondan istenilenleri istendiği gibi yapmakta kullanır. Haşarı çocuğun zekâsı ise kendi başına bir iş yapmada, becermede, yaratıcılıkta ve eylemde belirginleşir.

Uslu çocuk başkalarının izleyicisi ya da taklitçisidir. Hiç sorgulamaksızın, karşı çıkmaksızın konulmuş düzene ve disipline uyar. Haşarı çocuk ise, bireyselliğini öne çıkaran bir anarşisttir; geçerli kuralları sorgular ve özgür düşüncesiyle farklı bir düzen oluşturmaya çalışır.

Çalışkanlar ve Tembeller

Çocukluğum ve gençliğim sırasında öğretmenlerimden herhangi birine soracak olsaydınız, size yaramazlığımın yanı sıra bir de tembel olduğumu söylerdi. Çünkü çoğu haşarı çocuklar “tembel” olarak da damgalanır.

Hem yaramaz hem tembel olana “haylaz” denir. Bu gibilerin hiçbir işe yaramayacağı varsayılır. Okulda öğretmenlerce sevilmeyen, istenmeyen yaratık olup çıkarlar.

Haşarı çocukların bir de tembel sayılması, ön yargıdan kaynaklanan bir yanlıştır. Oysa onlar da çalışır ama çalıştıklarını göstermezler. Sadece derslerine karşı tutumları öğretmenlerin istediği ya da beklediği gibi değil, kendi tercihleri nasılsa ona göredir. Çünkü bir yandan özgürlük düşkünüdürler, diğer yandan da kendilerine güvenirler.

Konu "bilgi" olunca, haşarı çocuğun kendine güveni çoğu kez yürümez. Hele söz konusu bilgi ezberlemeye dayanıyorsa, hiç yürümez.

Uslular daha bilgili olur, ezberlemeyi daha iyi başarırlar. Haşarılar ezbere yanaşmayınca kırık not alır, bundan ötürü tembel hatta haylaz sayılırlar. Ancak aradan çok yıllar geçtikten sonra bilgiyi hangisinin edinmiş olduğu ortaya çıkar; ezberleyip sonradan unutarak yitiren mi yoksa tembelliğe razı olup arka planda bilgiyi sağlam bir şekilde edinmiş olan mı?

Bu konuyla bağlantılı olarak ünlü tiyatro sanatçımız Zeki Alasya'nın bir sözü geliverdi aklıma: Bir röportajda sormuşlar, bu kadar çok rolü nasıl ezberleyebiliyorsunuz diye. «Tiyatroda rol ezberlenmez, öğrenilir ve yaşanır.» demiş.

***

Uslu çocukların kendilerine güveni daha azdır. Bu nedenle daha çok ve daha iyi çalışmak zorundadırlar. Haşarı çocuklar ise farkına varmadan zekâlarına güvenir, üstünkörü çalışmakla yetinirler. Çünkü onlara göre yapmak istemedikleri bir angarya olan ödevlerin ötesinde bir de nefret ettikleri sınava hazırlanma zorunluluğu vardır.

Uslu çocuklar için bir şeyin "zorunlu" olması sorun değildir. Haşarılar için ise işkencedir, katlanılamaz bir acı, azap, ıstırap kaynağıdır.

Haşarı çocuk, o yaşta daha henüz özgürlüğün anlamını ve nasıl olması gerektiğini kavrayabilmiş olmasa da bir kimlik savaşımı vermektedir. Uslu çocuğun ise böyle bir kaygısı yoktur.

Düşünüyorum: Acaba uslu mu olsaydım?

***

Benim okul dönemimde ilköğretim beş yıldı. İlkokuldan sonra üç yıllık ortaokul, ondan sonra da dört yıllık lise vardı.

Lise, tam benim bitirdiğim sıralarda üç yıla indirilmişti; ben dört yıl okumuş olanlardanım.

İlkokulu geçelim... Ortaokul ve lisede ben hemen her öğrenim yılında, ilk dönem sonundaki karnemde birkaç kırık getirirdim. Günümüzde bile ara sıra bir araya geldiğimiz eski okul arkadaşlarıma sorarsanız bunun bazı zaman sekizi bulduğunu söyleyebilirler. O kadarı abartı ya da espri ama üç ya da dört kırık not mutlaka vardı.

Notlar 10 üzerinden verilirdi. Başkaları benimle aynı fikirde olmayabilir ama bence en kötü not 6 idi.

Neden?

Çünkü 7, çok iyi olan 8'den önce gelen "iyi" nottu. Peki 6 ne?.. İyi değil ama doğru dürüst bir işe yarayan anlamı da yok.

5 alınca daha çok sevinirdim. Çünkü 5, kırık notu kurtaran can simidiydi. Oysa 6 alırsam sadece "orta", niçin 7 yani "iyi" değil diye kendi kendime hayıflanırdım. 5 alınca kimsenin bir diyeceği olmazdı; hiç olmazsa kırık değil.

Neden bu kadar çok kırık not alırdım?

Bu da sorulacak soru mu şimdi? Benim gibisinden başka türlüsünü mü beklerdiniz sanki?

Fakat bu öyle basitinden bir tembellik sonucu değildi. Gerekçesi vardı:

Sevmediğim dersleri çalışmaktan hoşlanmazdım.

Siz bu gerekçeyi geçerli bulmayabilirsiniz ama öyleydi işte. Bu bir savaş gibi bir şeydi: Zorlamaya karşı direniş!

Fakat bu her öğretim yılının ilk dönemi için söz konusuydu. İkinci dönemde ne yapıp eder, bütünlemeye (ikmâle) kalmadan geçerdim. (Günümüzde bütünleme diye bir uygulama yok. O zamanlar bir sınıfın tüm derslerinden geçmeden bir üst sınıfa başlanamazdı.)

Peki bu sınıf arkadaşlarımın beni tanımlarken söylediği "birinci dönemde bol kırık ama ikinci dönemde bütünlemeye kalmadan geçer" nasıl olabiliyordu?

Çünkü o sevmediğim dersleri yeni baştan çalışmak için yaz tatilimi heba etmeyi göze alamazdım. Üstelik tek başıma… Sanki bir maraton koşucusu gibiydim. (O da bir ara yaptığım bir spor.) Yarı yola kadar tırıs gider, sonra depara kalkıp öndekilere yetişirdim.

***

Demiştim ya, öğretmenler haşarılardan (onların deyişiyle yaramazlardan) hiç hoşlanmaz. Onlar için önemli olan, çocuğun uslu durması, dersi can kulağıyla dinlemesi, ödevlerini güzel yapması, karşılık vermemesi hatta yağ çekmesi, sınavlarda kendisine anlatılmış ve gösterilmiş olanları aynen öğrenmiş olduğunu kanıtlamasıdır. Konuyu derinlemesine, sahiden ve kalıcı olarak öğrenmiş, bilgi ve becerisini geliştirmiş olup olmadıklarının pek bir önemi yoktur.

Oysa bir şeyi bilir gibi göstermek, girilen bir sınavda bildiğini kanıtlamak ile onu sahiden de öğrenip bilgi dağarcığına katmak birbirinden farklı şeylerdir. Ezberlenen her şey kolay unutulur; kalıcı olanlar ise kavrayarak edinilmiş bilgilerdir.

Öğretmenlerin istediği gibi olmadığım, hele hiç yağcılık edemediğim için çoğuyla yıldızım barışık değildi. Bana göre, onlar hep beni bütünlemeye bırakmak ister, bunu yapamayınca da çileden çıkarlardı. Elbette aslında böyle bir niyetleri yoktu, olmamalıydı ama o zamanlar bana öyle gelirdi.

Ertesi yıl da aynı öğretmenlerle devam edecek olursak, uslanmış olabilir miyim diye gözümün içine bakarlardı.

Ne gezer!... Eski hamam, eski tas!

Özgün basılı kitabın bu aşamasına gelindiğinde, burada önce ortaokul ile lisenin ilk yılındaki Türkçe öğretmenimiz Mukbile Berktin'i, çok yıllar önce onunla aramızda geçenleri anlatmıştım. Özgün anlatımlar burada da aynen korunabilirdi ama o konular zaten bu aktarımların son bölümünde özetle verilmiş bulunuyor. Bunun öyle yapılmış olması da sadece son bölümü okuyanlar için orada otobiyografik nitelikli yaşam öyküsünün öncesine ilişkin bilgi verilerek bir bütünlük sağlamak içindi.

Şu halde, bu bölümün devamını okumak isteyenlerin **"Adam Olmak Yolunda (II)"** başlıklı anlatımın sonuna bakmaları gerekecek.
(https://www.academia.edu/83172857/)